

FUMURI ARCHEOLOGICE

SCORNITE

DIN

LULELE PREHISTORICE

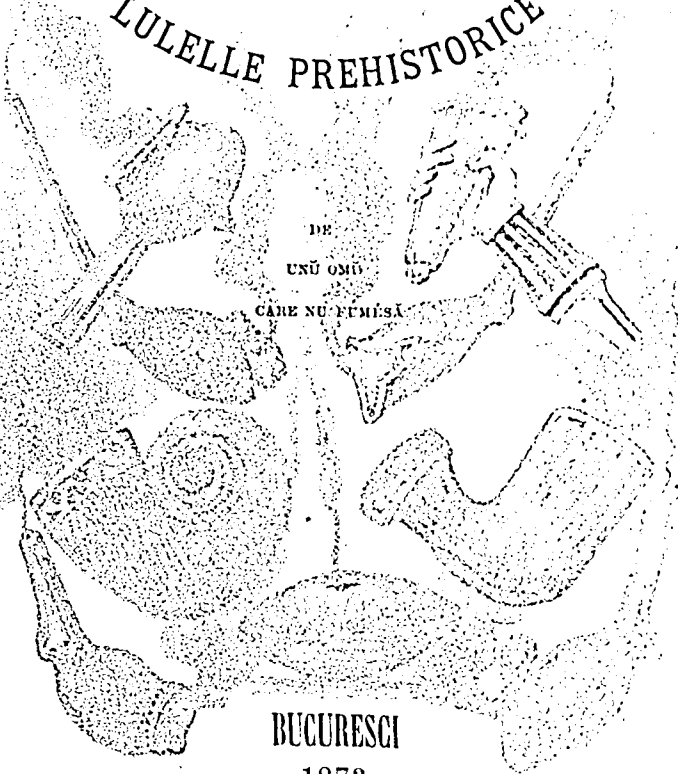
DE

UNU OMU

CARE NU FEMEA

BUCURESCI

1873.

FUMURI ARCHEOLOGICE

SCORNITE

DIN

LULLELE PREHISTORICE

Inv. 1174

FUMURI

ARCHEOLOGICE

SCORNITE

DIN

LULLELE PREHISTORICE

DE

A. I. ODOBESCU.

BIBLIOTECA
J. AL. CANTACUZIN

103833

BUCURESCI

TYPOGRAPHIA CURTHI (LUCRATORII ASSOCIATI)

12, PASSAGIULU ROMANU, 12

1873.

C 953

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
Cota 17206 ~~Doublet~~
Inventar 103833

Extrasă din *Columna lui Traiană*
din No.
15 februarie 1873.

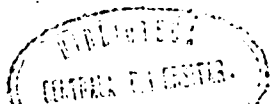
B.C.U. Bucuresti

C103833

Scimă de-o-cam-dată atât de puçină assupra vechiloră locuitoră ai țerei nóstro; amă dobënditū āncō, prin a nóstră propriă lucrare, așa de puçine cunnoscințe despre anticuitățile naționale, ne amă câștigatū pēnē acurnū așa de puçină credință în cercurile sciințifico allo lumii civilisate, încātū, dēū, nu s'arū pró cādó să ne māncāmū de îndatā acea brumă de credință, cumū dīco romānulū, prin emitterea unorū hypotheso de o natură, mai multū scū mai puçinū fantastică, care nu potū să provóce decātū unū zimbetū ironicū pe buzele adevērațilorū ómenī de sciință.

Acéstă cugetare a fostū din nou deșteptată în mine mai deunădī citindū, în Trompeta Carpațilorū din 4/16 februarīū (N° 1045, anulū allū IX) āncō unū articolū, sub rubrica : *Archeologia*, subscrisū de d. Cesar Bolliac. Într'insulū e vorba de *Usulū fumatulū din timpū prehistoricī*, și e-

ruditulă președinte ală comitetului nostru ar-
cheologică ne spune că Pomponiū Mela, acellū
geografū spaniolū ce scriea latinesco cu 60-70 de
anni înainte concuistei Daciei de către Traianū,
«atribuiă numai Thracilorū cellorū vechi usulū
«fumatului;» apoi adaogă că : «Dacii, allo cărorū
«obiceiuri urmază să fi fostū mai acelleași cu alle
«vechilorū Thraci, nu mai este îndoutală că fu-
«maū, că fumaū din lulea prin vře-unū foliū de
«țevu subțiri care n'aū pututū să resiste pënë la
«noi»; in fino ne arrată că d-lui a găssitū însuși
pënë acumū, «printro vaso și cioburi de vaso
prehistorico,» in trei localități diferite, la Voda-
stra din Romanați, la Hunia de lūngă Calafatū,
și la Piscu-Crassani de pe Ialomița, trei lulelle de
lutū negru, care suntū leite poseclito «lulelle ro-
mânesci» !

Iată o frumósă descoperire archeologică, și
cândū unū omū ca d. Bolliac o întemeiează pe
carte letinésă, passă de nu te minuna !

La noi lumea nu se prè ocupă de archeolo-
giă, și prin urmare pôte cu înlesnire să cređă
in erudițiunea ori-cui. De ce ânsă noi, deca in a-
devărū ne taiă capulū și deca ne interessămū la
starea de cultură a compatrioților noștri,—de ce
să ne facemū o glumă din miđū-lócele ce avemū
pentru a'i instrui ? De ce să nu trattămū sciința
cu seriositatea ce i se cade și să n'o presintămū,
pre câtū ne dă mâna, sub aspectulū ei cellū ade-
vêratū și respectabilū, atâtū publiculū românū,

care p^ote av^e o naiv^ă incredere în noi, cât^u și străinilor cari ne judec^ă cu mai mult^ă justo^ță, dar și cu mai pu^çină îng^odui^el^ă?

E^u cre^șu că aceste idei ar^u trebui să călăuzesc^ă pe to^{ți} aceia cari, cu p^ena s^eu cu limba, vor^u să contribuⁱă la lă^țirea cunnoscin^țelor^u de orⁱ-ce natur^ă printre poporul^u român^u, s^eu să resp^ândesc^ă prin străin^etate no^{ți}uni sciin^țifice despre patria n^ostr^ă.

Cu ac^est^ă înv^eț^ătur^ă aș^u vr^e d^or^ă să se all^eg^ă bine-voitorul^u cititor^u, din pagin^ele ceⁱ sta^u di-
naint^e.

Restul^u e numai fum^u !

Să căt^ămu d^eru, pe urmele d-lui Bolliac, a aduna fumul^u din anticuitate, și să ne întreb^ămu și noi d^ec^ă cu alev^er^u ell^u a essit^u din lulele prehistorice.

Cu vr^e o cincⁱ sute de anni mai naint^e de Pomponi^u Mela, p^ărintele istoriei, ellenul^u Herodot^u au^dise că Massage^ți, un^u popor^u care locuⁱa din collo de Marea Caspic^ă, pe malurile riului Arax^u, —ri^u mai mare chiar^u dec^ăt^u Dun^ărea, —că «Mas-
«sage^ți descoperise un^u copaci^u alle cărui fructe
«ei le arrunca^u pe jaratec^u, st^ănd^u cu gr^ăm^ed^ă
«aduna^și împrejurul^u focului, și din fumul^u ce
«se înal^ță, și pe care^lu mirosi^ău, ei se îmb^otaⁱ,
«precum^u Grecii din vin^u; și cu căt^u mai mult^u

«arruncau de acelle fructe pe focu, cu atâtu mai
«multu se imbëtau, pënë în sfërșitu se sculau și
«se puneau pe cântece și pe jocuri.» ¹⁾

Altu unde-va, totu Herodotu mai țice că »Scy-
«ții, intrându sub nesce accoperișuri de pișlă, punu
«semënță de cânepă pe petre roșite în focu ; și
«cându acea semënță începe a arde, ea respânde-
«sce unu fumū mai tare decâtu aburulū băilorū din
«Grecia; și Scyții, ameții de acea aburelă, se punu
«pe urlete. Acësta le servă lorū de baiă.» ²⁾

Aci pôte, precumū observă d. G. Rawlinson,
traducëtorulū englesū allū lui Herodotu ³⁾, scrii-
torulū ellenū a confundatū douë usuri distincte
alle Scyților : adecă, pe de o parte, băile de a-
burū pe care le întrebuintează încă și adī Rusșii,
producëndū aburela prin turnare de apă pe petre

1) Herodoti lib. I, §. 202 : „Αλλα δὲ σφι ἐξευρησθαι δένδρεα
καρποῦς τοιοῦσδε τινὰς φέροντα, τοὺς ἐπαίτε ἂν ἐς τῷτὸ συνελθῶσι
κατὰ εἶλας καὶ πῦρ ἀνακκῶσιν κύκλω περιζομένου; ἐπιβάλλειν ἐπὶ
τὸ πῦρ, ὁσφρανομένου; δὲ καταγίζομένου τοῦ καρποῦ τοῦ ἐπιβαλλομέ-
νου μεθύσκεσθαι τῇ ὀσμῇ κατὰ περ Ἑλληνας; τῷ οἴνω, πλεῦνος δὲ ἐπι-
βαλλομένου τοῦ καρποῦ μάλλον μεθύσκεσθαι, ἐς ὃ ἐς ὄρχησίν τε ἀνίσ-
τασθαι καὶ ἐς αἰοιδῆν ἀπικνέεσθαι“.

2) Idem. lib. IV. § 75 : „Ταύτης ὧν οἱ Σκύθαι τῆς κιννάβιος τὸ
σπέρμα ἐπαὶν λάβῶσι, ὑποδύνουσι ὑπὸ τοῦ; πύλου; καὶ ἐπαίτεν ἐπι-
βάλλουσι τὸ σπέρμα ἐπὶ τοῦ; διαφανέας λίθου; τῷ πυρὶ. τὸ δὲ θυμῆ-
ται ἐπιβαλλόμεν, καὶ ἀτμίδα παρελέται τοσαύτην ὥστε Ἑλληνικῆ οὐ-
δαμία ἂν μιν πυρὶ ἀποκρατήσῃ. Οἱ δὲ Σκύθαι ἀγόμενοι τῇ πυρὶ ὧ-
ρῶνται. Τοῦτὸ σφι ἀντὶ λουτροῦ ἐστὶ“.

3) History of Herodotus. A new english version by George
Rawlinson. New edition, vol. III. p. 55, note 6.

roșite în foc, erau pe de altă parte, affumarea cu fructul unei plante, pe care vedurăm mai sus că Massageții o aruncau pe foc spre a se îmbăta din fumul ei, cântându și jucându în beția lor.

Acea plantă ară fi deră chiară cânepa, *κάνναβις*, ce cresce, și de sineși și semănată, în Scythia; care se aduce cu inul, deră e multă mai presus decotă dînsul prin grossimea și înălțimea ei, și din care Thracii își făcea veșminte întocmai ca cele de in⁴).

Este de cređut că Pomponiū Mela, autorul predilectă allă d-lui Bolliac, împrumutase sciința sa de la Herodotă, cândă ne spune că «locuitorii Thraciei nu cunosceaă usulă vinului, ci că, «măncându, ei se așeăăă împrejurulă focului, «aruncaă pe jaratecă nesce semințe și prin miroșulă loră desteptaă într'înșii o vesseliă analogă «cu a beției»⁵).

Din același usă pare a proveni și numele de *Καπνοβάτοι* (derivatū din *καπνός*, *fumū*) pe care Strabo

4) Herodoti lib. IV. § 74 : *Ἔστι δὲ σπερ κανναβις φρομένη ἐν τῇ ἠλώρη πλὴν παλῦττης καὶ μεγάλεις τῶ λίνω ἐμπεριστάτη ταύτη δὲ πολλῶ υπερφέρει ἢ κανναβις. Αὕτη καὶ αὐτομάτη καὶ σπειρομένη φύεται, καὶ ἐξ αὐτῆς Θρηάικες μὲν καὶ εἴματα ποιεῦνται τοῖσι λινέοισι ὁμοιότατα . . .“

5) Pomponii Melae, de situ Orbis lib. II. cap. 2 : „Vini usus quibusdam ignotus est : epulantibus tamen ubi super ignes, quos circumsident, quaedam semina ingesta sunt, similis ebrietati hilaritas ex nidore contingit“.

ne, ⁶⁾ într'ună passagiū camū incurcatū, illū dă loquitorilorū Moesiei, d'a stānga Dunării.

Și Plutarchū, seū pōte unū altulū ce a luatū numele lui Plutarchū spre a scrie nnū micū trattatū despre «*Numirile riurilorū și munțilorū și despre celle ce se găsescū într'insele*», vorbindū de riulū Hebru allū Thraciei (Marīța de astă-ji), arrată că «in acellū riū se nasce o plantă assemēnată cu «șoverfulū ⁷⁾, ὄριγάνω παρόμοιος, alle cării căpētiie Thracii le cullegū spre a le arrunca in focū, dupē ce «suntū sātui de māncare, și absorbindū prin desse «aspirațiunii fumulū seū mirosulū, care se ridică «dintr'insele, se îmbētă și pică într'unū somnū «adūncū.» ⁸⁾

Pliniū cellū bētrānū schimbă și soiulū plantei și scopulū fumigațiunilorū scythice, cândū ne

6) Strabonis geographicarum lib. VII cap. 3. § III. „Λέγει δὲ τοὺς Μυσοὺς ὁ Ποσειδώνιος καὶ ἐμφύλων ἀπέλεται κατ'εὐσεβίαν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὄριγάνων μελιτι δὲ ἤρησθη καὶ γάλακτι καὶ τυρῶν ζῶντας καθ' ἑστύλιον. διὰ δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβάτας.“ — § IV. „Τὸ δὲ δὴ καὶ θεοσεβεῖς νομίζουσιν καὶ καπνοβάτας τῶν ἑρήμων· γυναικῶν σφόδρα ἐναντιοῦται ταῖς κοιναῖς ὑπολήψειςιν.“

7) Doctor A. Fêtu în Enumerațiunea speciilorū de plante cultivate în grădina botanică din Iassī pēnē la annulū 1870 p. 42 (estrasū din *Revista Științifică*).

8) Plutarchi fragmenta et spuria, edid. Fr. Duebner. Paris 1855. p. 82 : Περὶ ποταμῶν καὶ ὄρων ἐπωνυμίας· καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρισκόμενων. §. III. 3: „Γεννᾶται δὲ ἐν αὐτῶ (τῶ προσηρημένῳ ποταμῶ Ἐβρῶ) βοτάνη παρόμοιος ὄριγάνῳ, ἧς τὰ ἄκρα ὀρεψόμενοι Ἰθαῖες ἐπιτίθεισι πυρὶ μετὰ τὸν κόρον τῆς δημητριακῆς τροφῆς, καὶ τὴν ἀναερομένην ἀναθυμιάσιν δέχόμενοι ταῖς ἀναπνοιαῖς, καρποῦνται καὶ εἰς βαθὺν ὕπνον καταφέρονται.“

spune, urmându întru acesta unui medică grecă numitū Apollodorū, că barbarii, spre a'și scăde volumulū splinei și a se face astū-feliū din ȕi în ȕi mai sprinteni și mai vërtoși, aspiră pe gură fumū de săbiuță ⁹⁾ (cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa...) și nu essū pënë a nu fi făcutū în fiă-care ȕi o assemené aburélă ¹⁰⁾.

Déca barbarii lui Apollodorū suntū totū aceia cu Massageții și Scyții lui Heròdotū, cu Capnobații moesi ai lui Strabone, cu Thracii lui Pomponiū Mela și ai falsului Plutarchū, apoi trebuiă să recunóscemū că tóte popórele Scythioi aū practicatū fumigațiuni de diferite specii, cu scopulū, unele d'a se invesseli, dupē inésă, spre a cãnta și a juca; altele, spre a se addormi; altele, spre a'și întreține sănătatea. In primulū casū, ei sorbiaū fumū de cânepă, in allū douilea, aburū de șovêrsfū, in ultimulū in fine se affumaū cu pèrlélă de săbiuță.

Dêrū toți scriitorii vechi cari ne aū păstratū tradițiunea acestui usū, ne affirmă totū-d'o-dată că barbarii arruncaū d'a dreptulū pe focū plantele affumătóre și le absorbiaū mirosulū stândū in prējma focului. Nicăieri dêrū nu e vorbă de pipe și de lulelle.

9) Doctorū A. Fētu, loc. citat. pag. 51.

10) C. Plinii Secandi naturalis historiae lib. XXI § LXIX
 „Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar
 „qui negabat bibendum : mirumque tradit, barba-
 „ros suffitum hujus herbae excipientes ore, lienes consumere,
 „et non egredi die omni, nisi ab hoc suffitu : vegetiores
 „enim firmioresque sic etiam in dies fieri.“

Prin urmare chiară d'amă vró, spre a face plăcere d-lui Bolliac, să recunosc omă că și Dacii fumaă ca Thracii lui Pomponiū Mela, apoi totă n'amă avé de unde scóto, că «ei fumaă din lulea».

Abié decă resfoindă prin rețetele medicale alle bėtránului Pliniū, găssimă că : «fumulă rădăcinei uscate de podbélă séu de limba-vecinei ¹¹⁾ «(bechion quao et tussilago dicitur), fiindă aspirată printr'o *trestia* și înghițită, vindecă, dupe cumă se crede, tussea învechită ¹²⁾».

N'arū si óre, vė întrebă, camă multă cutedare de a prefaco *trestia*, *arundo*, răpcigoșiloră lui Pliniū, într'o «lulea cu țeva subțire», la care, în puterea unei imaginațiuni archeologico-iatricalo-poetice, amă închipui că Traiană ossândissé pe sėrmanii Daci, osticați de nempăcatele lui prigoniri?

Număi astă-feliū s'arū puté ânsé esplica pentru care cuvântă Dacii, despre cari, —cumă ne îndreptăză d. Bolliac— «nu mai este îndouielă că fumaă, că fumaă din lulea prin vre ună feliū de țeve subțiri care n'ău putută să resiste pենé la

11) Doctoră A. Fėtu. loc. citat. p. 30.

12) C. Plinii Secundi lib. XXVI § 16:— „Hujus (bechion et alio nomine chamaeleucen, aridae cum radice fumus per arundinem haustus et devoratus, veterem sanare dicitur tussim.“ La cartea XXIV § 85, totă Pliniū spune despre acéstă plantă că i se arde rădăcina pe cărbună de ciparosă și la casură de tusse învechită, se aspiră fumulă printr'o pılnie (per infurnulum).

«noi», cumă Dacii nu ni se presintă toți, cu luleoa în gură, pe columna din forul lui Traianu.

Fiindă că ânsă se vede că architectulă Apollodoră a uitatū să ne păstrezo, în bas-reliefurile selle, acellū *netăgăduitū* instrumentū întrebuințatū de Daci pentru fumatū, ceremū voiă d-lui Bolliac a descrie aci, în câte-va cuvinte, lulelle ce d-lui a descoperitū la Vodastra, la Hunia și la Piscu-Crassani, număi și număi spre a îndeplini o așa regretabilă lacună a archeologiei dacice.

Din două lulelle care sunt întregi în colecțiunea de vase prehistorice a d-lui Bolliac, una are forma foarte comună a lulelleloră ardelenesci, cu o buză teșită în partea despre țeva și cu trupul tăiatū în optū laturi pe din-aforă; alta are cōda addusă melcū și unū ornamentū în zigzagū să patū în jurul gurei. Amendouă sunt de lutū negru.

Cătū despre «obiectele prehistorice de pământū, «în forme rotunde și mai lătărețe, seci înlăntu, «ne avendū decătū o singură gaură d'assupra», și pe care d. Bolliac le crede a fi «umflate prin suflare» și a corespunde cu narghileoa portativă a Perșitorū, mărturissimū că nu număi elle nu concordă întru nimicū cu practicele affumătore attribuite Thraciloră de către autorii anticī, dērū âncō nu presintă nici una din condițiunile materiale care să înlesnescă orī-ce felū de fumatū. Abié

déca arū poté servi ca unū feliū de candelles, de faptură cu totul primitivă.

Inchipuiescă'și cine-va două scoici de lutū arsū lipite una de alta pe muchi și avendū d'assupra unuia din țesturi, o mică găurice care pune cavitătea țesită a obiectului în comunicațiune cu aerulū esteriorū. Staū de mă întrebū cumū a avutū răbdare d. Bolliac să vire prin acea mică găurice și tutunū și éscă aprinsă? Eū bănuescū că Daciū,—orī-cătū de multū le-arū fi plăcutū luea,—ba chiarū și d. Bolliac, s'arū fi lipsitū de fumatū d'arū fi fostū siliți totū mereū să imple și să aprindă o astū-feliū de narghilé, ständū apoi cu gura căscată d'assupra ei ca să aspire ibrișimulū de fumū ce póte esși pe acea microscopică găurice.

Ierte-ne dérū autorulū articolului despro: *Usulū fumatului din timpū preistorici*, a'i mărturisi că descoperirea sa de *narghilele preistorice* ne a addusū fōră voiă aminte o scenă glumétă dintr'o veselă comediă jucată la theatrulū *Palais-Boyal* din Paris ¹³⁾, în care unū archeologū passionatū din provinciă, Președinte allū Academieī din Etampes, descopere și ellū în gunoiulū din poiana, unū mînerū de vasū. . . . casnicū, pe care 'lū botéză de lacrymatoriū. . . . allū decadenței, întrebuințatū de Romani în momente. . . . de jalnice expansiuni.

13) *La Grammaire*, comédie-vaudeville par M. M. E. Labiche et A. Jolly 1866.

În privința lulelelor prehistorice ânsé aũ apucatũ alți archeologi înainte Președintelui comitetului nostru archeologic, descoperindũ în mai multe părți ale Europei appusane, pipe, amestecate printre obiecte antice.

La 1786, în Burwein, lângă Conters (cantonul Grisonilor în Elveția), s'a descoperitũ douẽ hãrdãiașe de bronzũ care conțineau brãçări de aurũ, fibule séu chiãiatori în spirale, monete Massaliote, unũ vassũ de argintũ și nesce *mici pipe* pe care le-aũ cređutũ pe atunci a fi instrumente de alle augurilor romani, deși celle mai multe din obiectele d'acollo parũ a fi fostũ de formã barbarã ¹⁴⁾. Totũ în Elveția s'aũ mai gãssitũ adese asemenea pipe: una de pãmântũ, la Morges; alta de ferrũ, la Augst; una totũ de ferrũ, la Develier printre ruine romane; âncũ una de ferrũ s'a descoperitũ la 1854 sub trunchiulũ unũ vechiũ stejarũ din pãdurea de la Faoug lângã Avenches; totũ aci, în vechia cetate Avenches, la patru-spre-dece picĩore adũncime, împreunã cu ollãriã purtãndũ inscripțiuni latine, s'a gãssitũ și o pipã de lutũ, de o formã cu totul originalã, de vreme ce inchipuiesce o mãnã cu mãnecutã încreșitã, ținẽndũ unũ paharũ conicũ.

Âncũ și în ruinele romane dela Lausanna și în celle dela Saint-Prex, între Rolle și Morges, s'a aflatũ câte o pipã de ferrũ; êrũ d. Baronũ de Bon-

14) Roeder und Tschärner. Der Kanton Graubünden.

stetten, care rapportă toate aceste fapte și dă chiară desemnare acellor pipe, nu se poate opri d'a începe descrierea lor prin aceste cuvinte : «Risum teneatis ! Iată încă pipe !» ¹⁵⁾ Printre archeologii elvețiani, renumitul Troyon, ne mai putându-se îndoi de anticuitatea acestor obiecte descoperite printre remașițe ale timpilor vechi, a emisă opiniunea că ele ar fi jucării de copii.

În Germania, și mai ales în movilele din districtele Freesen și Osnabrück, din Hannovera, se găsesc, împreună cu oșie, cu topore și cu cuțite de silix, nescă mică pipe de lut, tăiate peșisă la gură și pe care oamenii locului le credă a fi fost pipele de fumat ale unor genii seū uriași numiți *Aulk*, cari au fost îngropați în acelle movile, ce portă și elle numele de *Aulken-Graber* ¹⁶⁾.

Ună învățată germană, d. Chr. Kefenstein ¹⁷⁾, cercă să esplice întrebuintarea acestor pipe, arătându că Celții din Irlanda au fost, din epocăle celle mai străvechi, în raport cu America, neîndoișă patriă a tutunului și a pipei ¹⁸⁾.

15) De Bonstetten. Recueil d'antiquités suisses avec planches lithographiées. Berne 1855. planche XIV și Supplément Lausanne 1867. planche XI.

16) Waechter. Statistik der heidnischen Denkmale in Hannover. Hannoversches Magazin, 1841, p. 675—685.

17) Chr. Kefenstein. Ansichten über die Keltischen Alterthümer, die Kelten überhaupt und besonders in Teutschland. Halle. 1846 Vol. I. p. 248.

18) Despre originea americană a plantei tutunului, *nicotiana tabacum*, și despre usul străvechiu al pipei de fumată la poporele Noului Continent, se poate consulta mai al-

În adevăr printre anticuitățile desgropate în Irlanda și Scoția, ba chiar și în Anglaterra, s'au arătat adese pipe mici, cărora poporul irlandez le dă numele de *Danes pipes* (pipe danese), eră cellă scoțesă, de *Celtic* și de *Elfin pipes*, adică pipe ale Celtilor și ale geniilor Elfi.

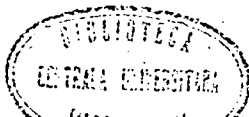
D. Collingwood Bruce ¹⁹⁾, în scrierea sa *The roman Wall*, arată că a găsit pipe de lut pentru fumat în mai multe stațiuni romane din Anglia și chiar lângă zidul roman din Londra, în vecinătate cu Turnul (*the Tower*); eră d. Daniel Wilson, descrietorul anticuităților scoțese ²⁰⁾, memorând despre numeroase pipe ce s'au aflat la North-Berwick și în Irlanda, crede că usul fumatului esista la popoarele celte mai înainte d'a se fi addusă tutunul din America, și că ellu se practica pôte cu cânepă și alte plante.

În Franca ansă archeologii s'au arătat mai cu rezervă în privința pipelor ce ei au descoperit pe ici și collé, și abbatele Cochet, neobossitul explorator allu anticuităților Normandiei, nu cutedă a da o provenință anterioră secolului

lesu scrierea lui Tiedemann. *Histoire du tabac*; — studiul lui Fairholt, *Tobacco and its Association*, în publicațiunea *Notes and Queries* 1 Series, Vol. II și VII; — Wilson, *Pre-historical man*, Vol. II; — E. Stevens, *Flint Chips*, p. 315 și altele.

19) Collingwood Bruce. *The roman Wall*. in-8. 2. edit.

20) Daniel Wilson, *Prehistoric annals of Scotland*. 2. edit London 1863, Vol. II, p. 503.

103833

allă XVII pipeloră dó lută, însemnată cu littere și cu floră, une-oră chiară cu floră de crină, ce ellă a găssitū într'unū cimitiriū romanū de la Dieppe. ²¹⁾

Cu tóte acestea, d. Louandre din Abbeville crede antice pe celle găssite la o mare adūncime, în localitatea díssă *la Portelette*; d. Muret din Paris păstréză în colecțiunea sa de anticuități, o pipă de ferrū, care are o gaură pătrată pe laturca sa; éru în minunatulū museū de anticuități etrusce adunatū de Campana și cumpératū, în mare parte, de imperatulū Napoleonū III, spre a înavuți cu densulū colecțiunile archeologice alle Luvrului, era și o lulea de bronzū, care se recomanda mai multū prin frumósa eă patină verde (coclélă), decâtū prin forma sa. Nu potū încredința déca ea 'și-a afflatū unū locū în gravele și artisticele vitrine alle Luvrului.

Iată, pare-ni-se, starea în care se afflă ađi cesțiunea archeologică a fumatului popórelorū antice din Europa:

pentru partea orientală, începēndū dela Hebrulū Thraciei, pēnē la Araxulū Massageticū, atestate numeróse alle scriitorilorū anticí, ellení și romani, cumū-că popórele barbare din acelle locuri se îmbētaū, se vesseliaū și se întăriaū, absorbindū, d'a dreptulū, fórá pipe nici lulelle, fumulū

21) L'abbé Cochet, *La Normandie souterraine*, 2 édit, Paris 1855 p. 76.

îndesatū allū unorū plante, mai multū séū mai puçinū cunnoscute (cânepă, șovêrfū și săbióră), pe care le aruncaū pe focū ;

prin țerrile appusane din contra, în insulele Britannice, în nordulū Germaniei și allū Franciei pôte, în Elveția, descoperiri numeróse, printre ruinele romane și prin morminte de natură îndouíósă, a unorū mici pipe, și delutū și de ferrū, care pe alocurē portū și nume legendare ; dérū nicăieri, pe aci, doveđi scrise séū represintațiunii plastice care să amintéscă despre usulū fumatulū prin pipe, în anticuitate, la popórele cellice și leu-tone.

Iuliū Cesarū n'a afflatū pe Gallī și pe Bretonī fumândū ; Tacitū nu auđise că pe atunci Germaniī să fi statū cu pipa atérnată de buză.

Permittă-ne dérū și d. Bolliac a crede că nici Traianū n'arū fi pățitū atâte nevoi spre a înfrângé pe Daci, decă 'i-arū fi găssitū scărpinându-se în capū cu luléua în gură séū trăgêndū cu tabietū din narghilé.

Sciū că d-lui ne pôte đice : «De ce să nu fiă «pipele melle antice, déca archeologii elvețiani, cei «germani și cei englesi aū recunnoscutū toți că pipele găssite prin patriile lorū, sunt de o netă-găduită anticuitate ?»

Vom respunde la acestea, cu trei cuvinte letinesci care, deși nu sunt spuse de Pomponiū Mela, dar conținū unū adevêrū pe care totū omulū, și mai allesū archeologulū, trebuiă să'lū rumege de

șapte ori înainte de a emite o opinie excentrică ; aceste cuvinte sunt : *Errare humanum est !* Omul se poate înșela !

Nu este cu neputință ca micile instrumente în formă de pipă să fi servitŃ CelŃilorŃ, GermanilorŃ, ba chiarŃ și RomanilorŃ, la unŃ altŃ usŃ decătŃ fumatulŃ, la o întrebuintare pe care nu o cunnŃscemŃ, precumŃ nu cunnŃscemŃ întrebuintarea multorŃ instrumente casnice și multorŃ mici monumente ce se descoperŃ adese sub pământŃ.

PŃte erŃ că multe din pipele , creșute antice, sã se fi strecuratŃ acumŃ de curend, în modŃ întimplătorŃ, prin terrēmuri vechi.

Și în adevărŃ staŃ de mŃ mirŃ cumŃ se face ca pipele, presumpte antice, ce s'aŃ gãsitŃ în Franca și în țerrile vecine, în Irlanda și în Elveția, sã aibã întocmai forma subțire și ușorã a acellui *brũle-gueule* de pământŃ, din care fumēsã blusarulŃ și studentulŃ francesŃ ; cumŃ se face ca celle provenite din Germania sã fiã cu pãntecele borcãnate ca pipa nēmțului ; în fine, pentru ce chiarŃ și lulelele d-lui Bolliac sã vedescã «în «formele, în ornamentele și în dimensiunile lorŃ, «o analogiã, ba chiarŃ o identitate cu lulelele , «*disse romãnesci ?*»

Ce atãta persistință în formele plastice locale alle unei unelte așã de înduioșe ?

Pentru ce ore, cândŃ moda nestatornicã, cândŃ gusturile variabile alle popŃrelorŃ și alle epocelorŃ aŃ schimbatŃ și aŃ prefãcutŃ tŃte alle omului , și

îmbrăcămintе, și vase, și mobile, ba chiar și clădiri, pentru ce pipele singure să rămână nestrămutate în disgrațioasa lor originalitate?

D'arū fi cu adevărū așa, apoi amū avé aci unū fenomenū allū spiritului omenescū care trebuiă notificatū poeților cellore însetați de antithese : Pipa ne-arū arăta statornicia îndărătnică a formei, întrupată în obiectulū care produce materia cea mai nestatornică, fumulū cellū în-veci-schimbătorū, cellū nețermurită în momentanele'i prefaceri !

Pe callea deschisă de d. Bolliac nu se pôte opri nici spiritulū nostru, așa de prosaicū, a nu încerca unū desghinū prin regiunile poetice alle fantasiei ; dérū Pegazulū nostru, nefiindū de o cam dată nici măcarū amețitū cu fumulū plantei îmbătătoare a Massageților, spre a sci să necheze și să salte, Pegazulū ne trîntesce pe josū, și ne deșteptămū cu mirare în acea întindere, care dela Hunia Mehedinților, merge prin Vodastra Romanaiilor pêne la Piscu-Crassanii de pe Ialomița, întindere în care d. Bolliac vede, în timpii prehistorici, «o identitate de obiceiuri, învederatā prin «formele vaselorū, alle silixelorū și alle cellore-
«l'alte obiecte de lutū, de osū și de pétră.»

Amū auditū dicēndu-se că de câte ori pe unū negru seū arapū, illū răpescū din Africa centralē, spre a 'lū adduce printre Europei, printre ómeni albi, acellū bietū negru multă vreme nu pôte să

deosebescă figura unui albă din figura celorlaltă; i se pare că toți albiă aă unulă și același chipă; trăsurrele figureloră aă o înfățișare aătă de neasemuită cu ceia-ce din copillăriă, ochiulă lui a fostă deprinsă a vedé, în cătă pentru multă timpă toți albiă i se pară identici în formele loră fisice

Totă ast-feliu trebuiă să pățescă și archeologulă, cândă întemplarea seă noroculă lui l'a addusă a face, în timpă scurtă și fără cercetări pregătitoare, descoperiri numerose într'ună câmpă de anticuități, pênă atunciă lui necunnoscute.

Ochiulă nedepriusă a deossebi differințele ce essistă în formele și în ornamentele, care adese, —și mai allesă pentru timpii forte depărtați,—characterisă singure produciunile feluriteloră epoco și popore, vede uniformitate, ba chiară identitate, în obiectele ce n'aă altă rapportă între elle decătă analogia materiei și pôte o assemuire în desinațiune.

Témă 'mă-e că așa pățesce și d. Bolliac, cândă confunde diversele speciă de vase barbare ce d-lui a avută immensulă merită de a descoperi în acestă din urmă anni, în mai multe localități alle țerrei.

Décă pe lăngă acea prețiosă ardore ce d-lui depune în desgroparea și adunarea anticuitățiloră patriei, ară fi avută și timpulă de a consulta scrierile ce, prin alte țerră, aă tractată materii analoge; decă ochiulă d-lui ară voi să se deprindă cu

prețuirea caracterelorū plastice alle obiectelorū descoperite și alle ornamentelorū ce le decoră ; negreșitū că acea negură ce'lū face a vedé identitate între vase, ca celle dela Piscu-Crassaniū și celle dela Vodastra, spre esemplu, arū peri și pentru d-lui, și archeologia nōstră prehistorică sēū barbară arū păși cu urme mai răpedi spre o clasificare raționālă, care ne-arū conduce la domirirea multorū puncturi induoiōse alle ethnologiei antice a Romāniei.

Fiă-ne dēră permisū, la sfērșitulū acestorū neprecugetate rânduri, pe care le-amū scrisū limpedi de ori-ce amarăciune, fiă-ne, dīcemū, permisū a ruga pe autorulū articolului despre *Usulū fumatului în timpū prehistorici*, ca, de vreme ce d-lui a intreprinsū, cu o așa lăudabilē și fericită stăruință, desgroparea de sub pământū a anticuităților nōstre barbare, și dēcă in adevērū doresce ca penna d-selle să fiă totū atātū de folositōre archeologiei naționale ca și săpătorele ce d-lui essecută, atunci să bine-voiēscă a urmări cu totū positivismulū și cu tōtă răbdarea ce elle reclamă, assemenī pământesci lucrări, și să se ferēscă de a se avēta așa desū prin regiunile închipuirii, purtatū bună-ōră de fumulū archeologicē ce potū esși din lulle prehistorice.

